

МОСКАЛЕНКО

Володимир Борисович –
головний інженер комплексного
устаткування Інституту
прикладної фізики НАН України

ЧИЖОВ

Ігор Григорович –
завідувач сектору науково-
технічних та конструкторських
розробок Інституту прикладної
фізики НАН України

ВАРАКІН

Олег Вікторович –
завідувач технологічного сектору
Інституту прикладної фізики
НАН України

ПАВЛЕНКО

Юрій Анатолійович –
провідний інженер Інституту
прикладної фізики
НАН України

САМОЙЛОВ

Павло Євгенович –
провідний інженер Інституту
прикладної фізики
НАН України

ДРОЗДЕНКО

Олександр Олексійович –
кандидат фізико-математичних
наук, головний інженер
Інституту прикладної фізики
НАН України

УДК 621.6.07

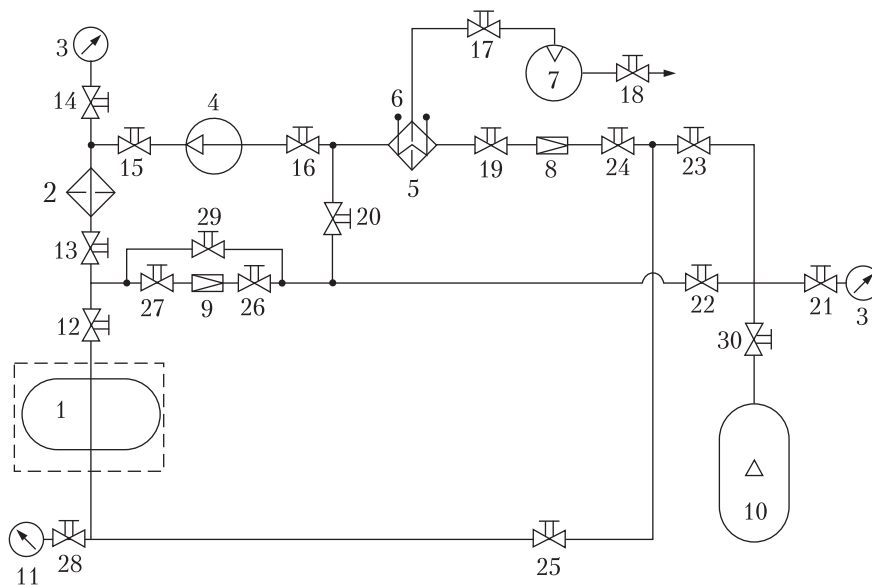
ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ВИСОКОВОЛЬТНИХ ПРИСТРОЇВ З ЕЛЕГАЗОВОЮ (SF_6) ІЗОЛЯЦІЄЮ

В Інституті прикладної фізики НАН України розроблено і виготовлено пристрій для осушення і відновлення елегазу, який використовують як ізолювальний газ у прискорювальному мас-спектрометрі. Пристрій забезпечує необхідні параметри елегазу – точку роси, не вищу за $-55\text{ }^\circ\text{C}$, і чистоту, не нижчу від 99,8%, що уможливорює безперебійну роботу мас-спектрометра впродовж більш як двох років.

Ключові слова: прискорювальний мас-спектрометр, гексафторид сірки, осушення і відновлення елегазу.

В Інституті прикладної фізики (ІПФ) НАН України розроблено і введено в експлуатацію прискорювальний мас-спектрометр 4110Bo-AMS-1MV Tandetron [1], у прискорювачі якого як ізолювальний газ застосовано гексафторид сірки SF_6 .

Гексафторид сірки вперше було отримано Анрі Муссаном у 1900 р. У 30-х роках минулого століття відомий учений Б.М. Гохберг, досліджуючи електричні властивості різних газів, звернув увагу на унікальні особливості SF_6 , завдяки яким ця речовина може бути хорошим електричним ізолятором, зокрема у високовольтних пристроях – прискорювачах [2]. Згодом за гексафторидом сірки закріпилася назва «елегаз», як скорочення від «електричний газ». За нормальних умов SF_6 – безбарвний, інертний, негорючий і нетоксичний газ з великою густиною ($6,56\text{ кг/м}^3$), високим коефіцієнтом теплового розширення та електричною міцністю, майже втричі більшою за повітря. Елегаз не старіє, тобто не змінює своїх властивостей з часом; в умовах електричного розряду розпадається, але швидко рекомбінує, відновлюючи початкову діелектричну міцність. Основні фізико-хімічні характеристики елегазу наведено у роботі [3].

Принципова схема пристрою для осушення і відновлення елегазу, що використовується в процесі роботи прискорювального мас-спектрометра 4110Vo-AMS-1MV Tandetron: 1 – бак прискорювача; 2 – фільтр механічних частинок; 3 – манометри; 4 – безмасляний елегазовий компресор; 5 – фільтр осушення і відновлення; 6 – нагрівач; 7 – вакуумний насос; 8, 9 – редуктори; 10 – балон для зберігання елегазу; 11 – мановакуумметр; 12–30 – кульові крани

З технічного, економічного і екологічного погляду альтернативи використанню елегазу в приладах високої напруги на сьогодні немає, але під час роботи з ним слід уникати виділення газу в атмосферу; відкачувати і очищувати використаний елегаз для повторного використання; оцінювати параметри газу і вивчати методи його регенерації.

У прискорювальному мас-спектрометрі напруга може досягати 1,5 МВ, тому для запобігання пробією ізолювальний газ має бути сухим і чистим. Його чистота повинна бути не меншою ніж 99,8%, а точка роси – не вищою за -55°C . У всіх поширених системах прискорювачів осушення і очищення ізолювального газу здійснюють періодично. При цьому в кожному циклі частково осушений газ доводиться зріджувати і закачувати в проміжну ємність.

Фахівці ІПФ НАН України запропонували нову економічну схему, в якій ізолювальний газ можна безперервно осушувати в замкнутій системі за низького тиску і при досягненні

необхідних параметрів знову повертати в бак прискорювача приладу.

Принципову схему розробленого приладу ІПФ5.880.010 для осушення і відновлення елегазу наведено на рисунку. Бак прискорювача 1 наповнюється з ємності (балона) 10, в якому елегаз зберігають під високим тиском у рідкому стані. Газ при цьому проходить по лінії: 10–30–23–8–19–5–20–26–27–12–1 крізь фільтр осушення і відновлення 5.

У разі зниження тиску в балоні 10 (нижче за 7 бар) елегаз проходить по лінії: 10–22–20–16–4–15–2–13–12–1 через безмасляний елегазовий компресор 4 і фільтр механічних частинок 2.

У режимі осушення і відновлення елегаз відбирають з бака прискорювача 1, прокачують через фільтри 2, 4 і повертають назад у бак по лінії: 1–25–24–8–19–5–16–4–15–2–13–12–1.

Контроль точки роси і чистоти газу здійснюють у певній ділянці бака прискорювача 1 з ви-

користанням штатного обладнання прискорювального мас-спектрометра.

Фільтр осушення і відновлення 5 заповнено силікагелем та алюмогелем у пропорції 1:2. Через 100–200 годин роботи фільтр очищують від сорбованих продуктів розпаду елегазу і води за допомогою нагрівання нагрівачем 6 і відкачування вакуумним насосом 7 по лінії: 5–17–7–18.

Під час промислового випробування пристрою при осушенні елегазу в ємності прискорювального мас-спектрометра за 10 годин точка роси знизилася з -35 до -55°C . Завдяки циркуляції елегазу за низьких тисків енергомісткість процесу осушення зменшилася майже вдвічі, скоротилася кількість додатко-

вих ємностей для зберігання елегазу (15 шт.) і звільнився один вакуумний насос. Усе це істотно знизило собівартість процесу осушення.

Розроблений і виготовлений в Інституті прикладної фізики НАН України пристрій ІПФ5.880.010 для осушення і відновлення елегазу забезпечує безперебійну роботу прискорювального мас-спектрометра 4110Во-AMS-1MV Tandetron упродовж як мінімум двох років. Швидкість осушення в точці роси становить $2^{\circ}\text{C}/\text{год}$. На пристрій одержано патент [5]. Обладнання є простим за конструкцією і зручним в експлуатації, його можна використовувати для обслуговування високовольтних установок і фізичних приладів, у яких як ізолювальний газ застосовують SF_6 .

REFERENCES

1. Moskalenko V.B., Danylchenko S.N., Sukhodub L.F., Ignatiev V.R. In: *Proc. X Conf. High-Energy Physics, Nuclear Physics and Accelerators*. (Kharkiv, 2012). [in Ukrainian].
[Москаленко В.Б., Данильченко С.Н., Суходуб Л.Ф., Ігнат'єв В.Р. Інсталяція і статус прискорювального мас-спектрометричного комплексу мегавольтних енергій Інституту прикладної фізики НАН України. В кн.: *Матер. X конф. з фізики високих енергій, ядерної фізики та прискорювачів*. (Харків: ННЦ ХФТІ, 2012)].
2. Gokhberg V.M. *Advances in Physical Sciences (Physics-Uspekhi)*. 1940. 24(1): 11.
[Гохберг В.М. Ленинградский физико-технический институт Академии наук СССР. *Успехи физических наук*. 1940. Т. 24, № 1. С. 11–20].
3. Opalovskii A.A., Lobkov E.U. Sulphur Hexafluoride. *Russ. Chem. Rev.* 1975. 44(2): 97.
[Опаловский А.А., Лобков Е.У. Гексафторид серы. *Успехи химии*. 1975. Т. 44, № 2. С. 193].
4. <http://www.doc4net.ru/doc/1250559254126>. [in Russian].
[Оборудование и приборы для работы с элегазом. D1LO D-87727].
5. *Patent 106430. Ukraine*. Chyzhov I.G., Moskalenko V.B., Pavlenko Yu.A., Drozdenko O.O. Method for maintenance of high-voltage apparatus with hexafluorated sulfur (SF_6) insulation. 10.07.2014.
[Патент України № 106430. Чижов І.Г., Москаленко В.Б., Павленко Ю.А., Дрозденко О.О. Спосіб технічного обслуговування високовольтних пристроїв з елегазовою (SF_6) ізоляцією. 10.07.2014].

Стаття надійшла 05.12.2014.

В.Б. Москаленко, І.Г. Чижов, О.В. Варакин, Ю.А. Павленко, П.Е. Самойлов, А.А. Дрозденко

Институт прикладной физики Национальной академии наук Украины (Сумы)

ОБОРУДОВАНИЕ ДЛЯ ТЕХНИЧЕСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ ВЫСОКОВОЛЬТНЫХ УСТРОЙСТВ С ЭЛЕГАЗОВОЙ (SF_6) ИЗОЛЯЦИЕЙ

В Институте прикладной физики разработано и изготовлено устройство для осушки и восстановления елегаза (SF_6), применяемого в качестве изолирующего газа в ускорительном масс-спектрометре. Устройство поддерживает требуемые параметры елегаза — точку росы не выше -55°C и чистоту не ниже 99,8%, что обеспечивает безперебійную работу масс-спектрометра на протяжении более двух лет.

Ключевые слова: ускорительный масс-спектрометр, гексафторид серы, осушка и восстановление елегаза.

V.B. Moskalenko, I.G. Chizhov, O.V. Varakin, Y.A. Pavlenko, P.E. Samoiloв, A.A. Drozdenko

Institute of Applied Physics of National Academy of Sciences of Ukraine (Sumy)

EQUIPMENT FOR MAINTENANCE OF HIGH-VOLTAGE DEVICES
WITH SULFUR HEXAFLUORIDE (SF₆) INSULATION

Developed and manufactured device for dehydration and recovery of sulfur hexafluoride (SF₆) used as an insulating gas in the accelerator mass spectrometer. The device supports the required parameters of compartments: dew point not higher than -55 °C, purity not worse than 99.8%. The device ensures the smooth operation of the mass spectrometer for more than 2 years.

Keywords: accelerator mass spectrometer, sulfur hexafluoride, dehydration and recovery of insulating gas.